

UDK: 323.1(497.1)"1918/1991"
930.2(497.1)"1918/1991"
Pregledni članak
Primljeno: 11. 7. 2001.

Vlasi u jugoslavenskoj historiografiji

ZEF MIRDITA

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor na temelju analize značajnih djela povjesničara bivše Jugoslavije upozorava na ideologizirani karakter jugoslavenske historiografije koja je bila u funkciji velikosrpske, odnosno državopolitičke ideologije u interesu postojećeg državno-pravnog sustava.

Tko god pristupio analizi ili ocjenjivanju duha i ciljeva jugoslavenske historiografije, bilo da je taj pristup skeptički ili pak kritički, bilo da je to učinjeno sa stajališta nacionalne povijesti određenog naroda bivše jugoslavenske države ili pak u okvirima balkanske, pa i u kontekstu europske historiografije, više je nego svjestan da će biti suočen s ustaljenim mišljenjima koja su, a rekao bih da su još uvijek i danas u koncepcijama pojedinih povjesničara, ostala kao aksiomi povijesnog shvaćanja, a i tumačenja prošlosti naroda koji su živjeli u bivšoj nametnutoj jugoslavenskoj zajednici. Međutim, poznato je da je skepticizam metoda koja ne prihvaća određeno ustaljeno stanje. Zašto ne istaknuti odmah na početku istinu da je "jugoslavenska historiografija", bilo ona koja je stvarana u razdoblju između dvaju svjetskih ratova označena kao građanska ili pak ona koja je stvorena nakon Drugog svjetskog rata, poznata kao marksistička¹ bila ideologizirana. A što je drugo ideologija nego "sredstvo transformacije stvarnosti"². Ali ne u korist bilo koje stvarnosti, nego upravo one koja je bila opterećena dnevopolitičkim pragmatizmom i ideologijom "državotvornog" naroda koji je sebe smatrao glavnom silnicom oslobađanja "trolemske" braće i njihovo ujedinjavanje u jednu jedinstvenu državnu cjelinu. No nije jedino u tome problem. Glavni problem je zapravo što unatoč činjenici bogate znanstvene istraživačke djelatnosti prošlosti "jugoslavenskih" naroda ipak još uvijek, osim nekoliko radova "sintetičke" ili prigodne naravi, doduše različite metodološke i znanstvene kakvoće, ne postoji neko nepristrano sintetičko i temeljito znanstve-

¹ U tom duhu je prikazana i u sovjetskoj historiografiji. Usp. *Историография новой и новейшей истории стран Европы и Америки*. Издательство Московского Университета, Москва 1968., 210.-215., 382.-391.

² Usp. Đuro ŠUŠNJIĆ, *Otpori kritičkom mišljenju. Ideje za sociologiju ideja*, Beograd 1971., 121.

no djelo o “jugoslavenskoj historiografiji”.³ No unatoč tomu, slobodno se može reći da je ona, kako po svojem duhu, tako i po apriorističkim konstrukcijama, kontroverzama⁴ i hipotezama, nepriznavanjem etno-kulturnih identiteta etničkim grupama, u službi državne ideologije i politike, te je kao takva u potpunosti odgovarala tipu i duhu balkanskih historiografija. Jednom riječju ona je bila u funkciji unitarizma i centralizma.

Pod pojmom “jugoslavenska historiografija” podrazumijevam historiografiju bivših jugoslavenskih zemalja od 1918. do 1991. godine, izuzevši razdoblje između 1941. i 1945. godine kada nije postojala jugoslavenska država, iako njezini korijeni sežu u drugu polovinu XIX. stoljeća.⁵ Vremenski ona se može podijeliti u dvije faze i to: 1) od 1918. do 1941. godine i 2) od 1945. do 1991. godine s međurazdobljem od

³ Božo REPE, “Jugoslavenska historiografija po Drugi svetovni vojni”; *Tokovi istorije*, br. 4/1999., 312.-325.; Ljubodrag DIMIĆ, “Jugoslavenska država i istoriografija”, ibidem, 326.-339. Đorđe Stanković, srpski povjesničar, analizirajući teoretsko-metodološke procese jugoslavenske historiografije, utvrdio je tri vladajuća teoretsko-metodološka procesa: 1. Tradicionalističko-političku historiografiju, naslijeđenu iz pozitivističke škole koja je vladala između dvaju svjetskih ratova, a karakteristična je i u prekomjernoj rekonstrukciji političkih događaja i djelatnosti političkih osoba; 2. Dogmatsko-marxistička historiografija u poslijeratnoj Jugoslaviji koja se ističe “posebnim napetostima klasnog antagonizma, odabirajući samo one istorijske izvore koje su potvrđivale ove napetosti”, “čime je postizan visoki stepen ‘partijnosti nauke’, ali ne i naučne istine”, koristeći se sintagmama “radni narod”, “radnička klasa”, “poštena inteligencija”, “buržoazija”, “seljaštvo”, itd” i 3. Treći put, smatran kao srednji put, uvjetno nazvan “marksistički pozitivizam”. Predstavnici ovog puta držali su se osnovnog aksioma marksističke historiografije, a to je “klasna borba” kao “krajnje ishodište istorijskih promjena” iako su ostali vjerni u proučavanju političke povijesti “svodenjem analitičkog postupka na tekstološku analizu dokumenata i prostu rekonstrukciju. Đorđe STANKOVIĆ, “Raskršća jugoslavenske istoriografije”, *Iskušenja jugoslavenske istoriografije*, Beograd 1988., 99.-104. Vidi i materijale diskusije s okruglog stola kojeg je 9. svibnja 1986. u Zagrebu organizirao Centar za idejno-teorijski rad Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske “Dr. Vladimir Bakarić”. Okrugli stol je organiziran u svezi s trima knjigama o povijesti Jugoslavije: Dušan BILANDŽIĆ, *Historija SFRJ, Glavni procesi 1918-1985*, Zagreb 1985., Branko PETRANOVIĆ, Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918-1984, Zbirka dokumenata*, Beograd 1985., i knjige slovenskog povjesničara Janka Pleterskog. Materijali su objavljeni pod temom “Temeljni problemi povijesti Jugoslavije”, *Naše teme*, br. 12/1986., 1907.-2032. Sudionici okruglog stola bili su Gordana Vlačić, Drago Roksančić, Dragutin Lalović, Branko Petranović, Dušan Bilandžić, Đorđe Stanković, Janko Prunk, Mirjana Gross, Janko Pleterski, Momčilo Zečević, Mile Bjelajac i Bosiljka Janjantović.

⁴ Ljubo BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije, knjiga. 1.-3.*, Zagreb 1987., 1989. i 1990.; Vasilije KRESTIĆ, *Srpsko-hrvatski odnosi i Jugoslavenska ideja u drugoj polovini XIX veka*, Beograd 1988.

⁵ “U razvoju jugoslavenske istoriografije u drugoj polovini XIX stoleća izveli su pravi preporodni uticaj kod Hrvata Ivan Kukuljević i Franjo Rački, kod Srba Ilarion Ruvarac i Stojan Novaković, a kod Slovenaca Anton Kaspret i Franc Kos”. Viktor NOVAK, “Jugoslavenska istoriografija između dva svetska rata i njeni savremenici”, *Istoriski časopis*, br. 1-2/1948., 199. Ovaj referat Novak je održao na zajedničkom skupu svih sekcija Istoriskog instituta Srpske akademije nauka, 26. veljače 1948.

1941.do 1945. godine. Za razliku od prvog razdoblja, koje obilježava velikosrpski državni unitarizam, centralizam i hegemonizam, kako u odnosu prema susjedima tako i prema etničkim grupacijama i nesrpskim narodima u sklopu bivše jugoslavenske države, čiji im etnoidentitet nije bio priznat, drugo razdoblje obilježava marksistički pristup u rasvjetljavanju prošlosti pojedinih naroda ovoga područja i njihovih međusobnih povijesnih sporova. Premda je ovakav pristup bio prisutan još u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, ova je historiografija pod jakim utjecajem “kritičke-filološke škole.”⁶ No i jedno i drugo razdoblje “jugoslavenske historiografije” prožeto je izrazitim obilježjima duha balkanskih historiografija, a to je teoretski i praktički pristup povijesnim činjenicama i njihovoj interpretaciji u funkciji opravdanja pragmatičke državno-pravne politike i njezine ideologije. To svakako pretpostavlja selektivnu metodu utvrđivanja kriterija vrijednosti činjenica koje trebaju odgovarati političkoj situaciji neovisno o povijesnoj istini, dakako u funkciji opravdanja ideologije vladajućih društvenih struktura. Da se to postigne potrebna je i određena ideološka paradigma koja ne preza ni od čega, pa niti od negiranja osnovnih obilježja po kojima se određena etnija prepoznaje i individualizira. A samim se time niječe i povijesno promišljanje i shvaćanje bivstva svakog naroda ili zajednice i ide se do njihove eliminacije s povijesne scene kao djelatnih čimbenika u relacijama i korelacijama s drugim zajednicama. To se najdjelotvornije postizalo tako, kako s pravom ističe Milan Kundera, “da im najprije oduzmu pamćenje. Unište im njihove knjige, njihovu kulturu, njihovu povijest. A neko drugi im napiše knjige, daje im drugu kulturu i izmisli im drugu povijest. Narod onda počinje zaboravljati tko je i što je bio.”⁷

Iako se ne mislim baviti problemom jugoslovenstva kao ideologije, ipak smatram da navedena konstatacija Milana Kundere pokazuje zapravo svu njezinu bit.⁸ To se jugoslovenstvo ostvarilo 1918. u ujedinjenju “tropolenskog” naroda u državnom sustavu Kraljevstva SHS. Me-

⁶ Mirjana GROSS, “Die jugoslavische Geschichtswissenschaft von heute”, Anlässlich des IV. Historikertages in Sarajevo, 16.-18. November, 1965 u: *Österreichische Osthefte*, br. 3/1966., 238., 231. Dalje: ÖOH.

⁷ Danilo RADOJEVIĆ, “Crnogorski narod i njegovi potuđenjaci”, *Elementa Montenegro, 1/90. Hrestomatija. Crnogorski narod i srpska politika genocida nad njim*, 25.

⁸ “Ako nismo baštinili jednog zajedničkog imena baš od starih, imamo ga od nešto mlađih, pa da ga lepo nismo primili ni iz tih novijih vremena, setimo se, da je bilo nekoć vreme, kad nije bilo ni *srpskog*, ni *hrvatskog*, ni *slovenačkog* (naglasio P. Bulat), pa kao što god su ta tri imena voljom i energijom naših pređa i saradnjom izvanjskih životnih prilika jednom, i to sigurno na ruševinama drugih starijih brojnijih imena stvorena, tako možemo i mi njihovi potomci slediti samo primer svojih otaca i svojevoljno, kad vidimo, da to evolucija života i naše dobro traži, napustiti to starije trostruko ime i zameniti ga novim i savremenijim imenom j u g o s l o v e n s k i m”. P. BULAT, “Jugoslovenstvo i civilizacija”, *Jugoslavenska njiva*, knjiga II, br. 7/1922., 313.

đutim, to je ujedinjenje ostvareno suprotno volji naroda,⁹ koji su bili prožeti različitim kulturno-duhovnim tradicijama što je bez sumnje dovelo do sukoba. Ne samo to. To je ujedinjenje popraćeno opterećenjem idejama pan-srbizma i unitarizma,¹⁰ te južnoslavenskom ideologijom odnosno ujedinjavanjem južnoslavenskih naroda čime su se hrvatski političari suprotstavili vladavini Austro-Ugarske Monarhije odnosno germanizaciji i mađarizaciji, radi očuvanja i razvoja vlastita nacionalnog i kulturnog identiteta.¹¹ Međutim, za razliku od hrvatskih političara, srpskim političarima bilo je jugoslavenstvo trajan cilj, i to ujedinjenje u jednu jedinstvenu državu - Jugoslaviju - čime se trebala ostvariti ideja Velike Srbije,¹² projektirane na načelima "Načertanijima" (1844.) srbi-

⁹ U novinama *Deutsche Zeitung* iz 1922. godine o nastanku Jugoslavije između ostaloga je jedan analitičar pisao i sljedeće: "Kad je došao prevrat, koristili su se srbofilski kokkari općom pometnjom pa su predali Slovenačku, Hrvatsku i Bosnu-Hercegovinu Srbima (...) Pučanstvo se polako povratilo iz svog zanosa, pa je uvidjelo, odviše docno, što se s njime desilo: da su ga nepitajući ga i protiv njegove volje, sjedinili s jednim narodom stranim, sa kojim je stoljećima živeo u neprijateljstvu". Ap. H. WENDEL, *Politički pregled. Jugoslavija u nemačkom ogledalu.*, *Nova Evropa* (Zagreb), knj.V, br. 11., 11. VIII. 1922., 364.

¹⁰ "Pašić je želeo da očuva prevlast Srbiji i Srpstva", kaže Vasa Čubrilović, nad drugim narodima i pokrajinama u državi koja bi se stvorila posle sloma Austro-Ugarske Monarhije. Zato se trudio da do ujedinjenja dođe ne primenom načela prava samoopredeljenja naroda, nego proširenjem Srbije kao ratnog saveznika na jugoslovenske zemlje Monarhije. Radio je na stvaranju centralističke države, pošto bi se tako najlakše naturala volja Srbije i Srpstva drugim narodima i drugim zemljama. Ukoliko to ne može, mirio se i sa trijalističkim uređenjem, gde bi Velika Srbija, opet centralistički uređena, obuhvatala najveći deo države i samim tim nametala svoju volju manjim federativnim jedinicama, Hrvatskoj i Sloveniji". Vasa ČUBRILOVIĆ, *Istorija političke misli u Srbiji XIX veka*, Beograd 1958., 499.

¹¹ Vidi o tome opširnije: Jaroslav ŠIDAK, "Južnoslavenska ideja u Ilirskom pokretu", *Jugoslovenski istorijski časopis* (dalje: JIČ), br. 3/1963, 31.-42.; ISTI, "Prilozi historiji stranačkih odnosa u Hrvatskoj uoči 1848", *Historijski zbornik*, 1960., 167.-207. ISTI, "Prilog razvoju jugoslavenske ideje do godine 1914", *Naše Teme*, 1965., 1290.-1317.; ISTI, "Hrvatski narodni preporod - ideje i problemi", *Kolo* br. 2/1966., 137.-157.; ISTI, "Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici do prvog svjetskog rata", *Encyclopaedia moderna*, knjiga 3.-4., Zagreb 1967., 8.- 17.

¹² Zanimljiva je misao koju iznosi srpski povjesničar, Milorad Ekmečić, a iz koje se jasno vidi, kako je ideja ujedinjenja Jugoslavije bila zapravo sinonim ideje "Velike Srbije": "Početkom 1915. Srbija je živela u varljivom ubeđenju da je rat u osnovi bio završen: glavna pobjeda je bila izvojevana i sad se čekala samo tapija evropskog mira za ujedinjenje Jugoslavije. Regent Aleksandar u proklamaciji vojsci posle Kolubarske bitke 28. decembra 1914. veli da 'mi moramo još neko vreme vršiti našu tešku dužnost i stajati uz naše bliske i silne saveznike koji se bore i za nas, dokle oni ne smožde našeg zajedničkog neprijatelja na njihovim prostranim poljima, a tada će nastati mir i to dugi mir, koji će dostojno nagraditi žrtve za našu Veliku Srbiju". Milorad EKMEČIĆ, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918.*, sv. 2., Beograd 1989., 719.

janskog ministra Ilije Garašanina.¹³ Sve što je učinjeno na anti-etnografskim “načelima” znanstvene metodologije u etnografiji za djelatnike te zamisli to je bila samo “anti-etnografska nužnost.”¹⁴ U ostvarivanju ove ideje odlučujuću je ulogu odigrao Nikola Pašić (1845.-1926.) za koga rat protiv Austro-Ugarske nije bio više samo rat za oslobođenje Srbije, nego je bio zapravo prigodni trenutak za ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca u jednu jedinstvenu državu¹⁵. Ovaj je ratni program izražen u Niškoj deklaraciji od 7. prosinca 1914. godine, a potvrđen je u rezoluciji Jugoslavenskog kongresa, donesenoj također u Nišu, u svibnju 1915. godine. Istina, u svoj toj političkoj koncepciji predviđen je i princip samoopredjeljenja. Ali to je bila samo fiktivna deklaracija koja je u danom trenutku trebala biti u funkciji razbijanja Austro-Ugarske Monarhije i ostvarivanja unitarističke ideje narodnog jedinstva pod dinastijom Karađor-

¹³ Ilija GARAŠANIN, “Načertanije (Program spoljašnje i nacionalne politike nacionalne politike Srbije na koncu 1844. godine), *Izvori velikosrpske agresije. Rasprave-dokumenti-kartografski prikazi*, Zagreb 1991.; M. EKMEČIĆ, *Ratni ciljevi Srbije 1914.*, Beograd 1973, 80.-112.; ISTI, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918.*, sv. 1., 460.-484., osobito stranica 482.; “Greater Serbia from Ideology to Aggression”, *Croatia in Yugoslavia 1918-1991.*, Zagreb 1993. *Međunarodni znanstveni skup “Jugoistočna Europa 1918.-1995.” - “Southeastern Europe 1918-1995” An International Symposium.*, Zadar, 28.-30. 09.1995. Nije suvišno ovdje istaknuti činjenicu da su u stvaranju Jugoslavije značajnu ulogu odigrali masoni europskih zemalja, unatoč nesporazumu između francuskih i talijanskih masona oko organiziranja buduće jugoslavenske države. A sve to radi razbijanja Habsburške Monarhije i sprečavanja utjecaja Njemačke na Balkan. U tome je “Srbija dobivala prvu ulogu u jugoslavenskom ujedinjenju”. Vidi opširnije o tome u M. EKMEČIĆ, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918.*, sv. 2, 770.-832., posebno stranica 771. Premda “Načertanije” ukazuje na političku asimilaciju raznih nesrpskih naroda koji nastanjuju zamišljenu Veliku Srbiju, a na način da te nesrpske stanovnike smatra Srbima, ono ipak otvara mogućnost da se prema njima može postupati kao prema izdajicama nacije ukoliko ne budu dragovoljno politički odani i kulturno prilagođeni. Philip J. COHEN, *Tajni rat Srbije. Propaganda i manipuliranje poviješću*, Zagreb 1997., 32.-33.; Usp. V. ČUBRILOVIĆ, *n. dj.*, 340.

¹⁴ Jovan CVIJIĆ, “Istorijsko-etnografski pregled”, *Sabrana dela*, knjiga 3, tom 1, Beograd 1987., 165., 218.; Stanko ŽULJIĆ, “Kritički osvrt na neke zaključke i poruke J. Cvijića u njegovim antropogeografskim istraživanjima”, *Izvori Velikosrpske agresije*, 355.; Radovan PAVIĆ, “Velika Srbija od 1844. do 1990/91. godine”, *Izvori Velikosrpske agresije*, 159. Zapravo Ilija Garašanin u ostvarivanju svoje politike Velike Srbije i nije tražio “primenu načela narodnosti”. V. ČUBRILOVIĆ, *n. dj.*, 301., 159.-195.

¹⁵ “Nikola Pašić je značaki projektovao budućnost srpskog naroda u stvaranju jugoslovenske države u toku prvog svetskog rata” Đorđe STANKOVIĆ, “Jugoslavija bez simetrije”, *Iskušenja jugoslovenske istoriografije*, 173., odnosno, kako ističe isti autor “(...) Srbija je na sebe preuzela i istorijsku odgovornost za stvaranje i opstanak nove države (Jugoslavije, op. Z. M.), da bi u njoj riješila, prije svega ‘srpsko nacionalno pitanje’”. Vidjeti radove Đ. STANKOVIĆ, “Jugoslavija bez ‘prenošenja’ svađa”, 243., “Pašić bez ekcesa”, 248.-257., “Psihološki lik Nikole Pašića”, 270.-286., *Iskušenja jugoslovenske istoriografije*; ISTI, *Nikola Pašić i jugoslovensko pitanje*, knjiga 1.-2., Beograd 1985. Međutim, s pravom konstatira Ivo Banac, kada kaže da “takva vrsta ‘jugoslovenstva’, određenog poglavito kao srpski interes, bila je u središtu nacionalnih sukoba u 1980-im godinama i stoga popratni čimbenik u političkim sukobima”. Ivo BANAC, “Rat prije rata: Raspad jugoslovenske historiografije”, *Cijena Bosne. Europa danas*, Zagreb 1994., 27.

đevića.¹⁶ Ovo “potpuno i nerazrušivo jedinstvo” troplemenskog naroda, odnosno Srba, Hrvata i Slovenaca, ostvareno je napokon i potporom Antante 1. prosinca 1918. godine u državnoj tvorevini Kraljevstva SHS, a koja će se od 3. listopada 1929. godine preimenovati u Jugoslaviju, što je zapravo sinonim za Srbiju. Ovoga su bili svjesni i svi strani politički analitičari toga vremena.¹⁷

Međutim, uzevši u obzir činjenicu da je ova politička tvorevina zasnovana na antietniografskim načelima, što podrazumijeva konglomerat naroda s povijesnim državnopravnim, kulturno-vjerskim različitostima, opterećen hrvatsko-srpskim razmiricama i nesporazumima, neizbježno je moralo doći do sukoba.¹⁸ Jer nacionalno ujedinjenje je ipak dugotrajan proces, zasnovan na zajedničkoj duhovnoj osnovi i volji samog naroda, što se u slučaju stvaranja Jugoslavije nije dogodilo.¹⁹ Uostalom u ratnom političkom programu Nikole Pašića, pod krinkom razbijanja Austro-Ugarske Monarhije, jasno je predviđeno ostvarenje unitarističke koncepcije ujedinjenja. No, već u samom programu ovakvog ujedinjenja shvatljivo je da je nedostajala “ravnoteža između centralističke težnje ka jedinstvu i administrativne težnje za autonomijom, ili drugim rečima: između opšte politike i lokalnih interesa”.²⁰

Posve je onda razumljivo da je ovakav način ujedinjenja dovelo do ostvarivanja velikosrpskog hegemonizma kao logičke posljedice politike zasnovane na načelima Garašaninovih “Načertanija.” A ona je najočitiji primjer nacionalizma i šovinizma balkanske politike koji je karakterističan za sve balkanske države. Duh ovakve politike je prozeo apologete “ideje stvaranja jugoslavenske države”,²¹ pa i samu jugoslavensku hi-

¹⁶ Branko PETRANOVIĆ, *Istorija Jugoslavije 1918-1978.*, Beograd 1980., 22.

¹⁷ Ovakvo mišljenje nalazimo u *Deutsche Stimmen* iz 1922. godine u kojem se nalazi i sljedeća konstatacija: “Srbija rastvorivši se u Jugoslaviju, postala narodnom velesilom...” H. WENDEL, *n. dj.*, 366.

¹⁸ Zapravo još je 1922. godine novinar Teodor Sosnokije u *Münchener Allgemeine Rundschau* prorekao, da “jugoslavenska država niti će b i t i, niti m o ž e biti duga veka” H. WENDEL, *n. dj.*, 365. Ovo se proročanstvo ostvarilo 72 godine kasnije, tj. 1991. godine.

¹⁹ “(...) diskurs o Jugoslovenstvu ne možemo da završimo bez jedne teške i ozbiljne opomene (...) Došla je ideja Jugoslovenstva. O svemu tome je sam narod vrlo malo govorio, nego uvek samozvanci.” Laza POPOVIĆ, “Jugoslavenska ideja je slovenska”, *Nova Evropa*, knjiga IX/6 (1924.), 164., odnosno “Iza jugoslavenske ideje nikada nije stajao pokret u formalnom smislu ove reči. Njegovi nosioci bili su i pojedinci i grupe, partije i države, omladina i naučnici, oficiri i birokrati, radnici i buržuji”. Đ. STANKOVIĆ, “Jugoslavija bez ‘prenošenja’ svađa”, *n. dj.*, 242.

²⁰ T. G. MASARYK, “Sloveni u Novoj Evropi”, *Nova Evropa*, VI/1 (1922.), 8.

²¹ Vidi o tome opširnije: Branko PETRANOVIĆ, Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918 - 1988*. Tematska zbirka dokumenata, Beograd 1988. Treba reći da ova knjiga zataškujе četničke pokolje, zbog čega je bila i kritizirana. Usp. Anto MILUŠIĆ, “U povodu najnovije zbirke dokumenata o Jugoslaviji (Branko Petranović i Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918 - 1984*, Beograd 1985”, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1/1986.,

storiografiju koja je zapravo bila u pravom smislu riječi projekcija objektiviranja ideje Velike Srbije. Koliko god je ta historiografija savjesna u odabiranju povijesnih činjenica, ona je ipak bila u funkciji državne politike, a u zaključcima i samovoljna. Jednom riječju ova je historiografija bila u službi državne hegemonističke i šovinističke politike ne samo prema neslavenskim etnijama unutar državne granice nego i prema nesrpskim narodima uopće.²² U tom duhu pisane su i prve sinteze kao što je ona od Vasilija Popovića²³ i osobito ona od Vladimira Ćorovića.²⁴ Zaključci ovoga posljednjega su neprihvatljivi i za samoga velikog apologetu jugoslavenske ideje, Viktora Novaka.²⁵

Poznato je, naime, da se društva tijekom povijesti mijenjaju, poprimajući različite organizacijske i strukturalne oblike. Samim time razvija se i povijesno razmišljanje i promišljanje koji su rezultat dugoga razvojnog procesa duhovne djelatnosti. Rezultat ovog procesa je da ljudi imaju formiranu određenu razvijenu povijesnu svijest. Svega toga je svijestan i svaki povjesničar.

Međutim, ako povjesničar nije sposoban ili je pak onemogućen da se uzdigne iznad tijekova političke stvarnosti, onda neizbježno postaje sredstvo društvene političke ideologije zasnovane na načelima određene "povijesne" nacije kao što je to bio slučaj u Jugoslaviji između dvaju svjetskih rata, odnosno u versailleskoj Jugoslaviji ili pak političkog sustava zasnovanog na načelima klasne strukture,²⁶ kao što je bio slučaj u

111. Autori su odgovorili na ovu kritiku. B. PETRANOVIĆ, M. ZEČEVIĆ, "Odgovor na napis Anta Milušića 'U povodu najnovije zbirke dokumenata o Jugoslaviji'", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3/1986., 116.-121.

²² "Tendencije, apriorne teze i politički ciljevi kojima se inspirirala i državna šestojuunarska historiografija i nacionalno šovinistička bitno su utjecali u Staroj Jugoslaviji na način obrade historijskih problema i na izbor tematike; kao posljedica javilo se izopačivanje historijske naučne misli, potencirana tendencioznost buržoaske historiografije i zanemarivanje obrade mnogih važnih problema iz historije jugoslavenskih naroda". Bernard STULLI, "Problemi naše historiografije", *Naše teme* (dalje: NT), br. 4.-6./1960., 960.

²³ Vasilije POPOVIĆ, *Istorija Jugoslavena u Srednjem veku*, Beograd 1920.

²⁴ Vladimir ĆOROVIĆ, *Istorija Jugoslavije*, Beograd 1933. Zanimljivo je, da je ovo djelo u neizmjenjenom sadržaju, izuzevši ilustracije, ponovno objavljeno u izdanje Prosvete u Beogradu 1989. godine, premda su o njemu Dragoslav Janković i Ivan Božić, dakle ne bilo koji srpski intelektualci i povjesničari, napisali i ovo: "Najuticajniji zvanični istoričar Vladimir Ćorović, pod maskom tobožnjeg jugoslovenstva, propovedao je velikosrpsku ideju i doprinosa raspirivanju nacionalne mržnje". D. JANKOVIĆ, I. BOŽIĆ, "Osnovni problemi srpske istorije u periodu srednjovekovnih država", *Istorijski glasnik*, br. 3-4/1950., 94. I drugi autori navode da je to djelo pisano u duhu "integralnog jugoslovenstva s velikosrpskih pozicija". В. Г. Карасев, Югославская историография 1918–1945. Историография новой и новейшей истории..., стр. 211.

²⁵ V. NOVAK, "Jugoslovenska istoriografija", 210.

²⁶ Vidi o tome opširnije: Nigel HARRIS, *Die Ideologien in der Gesellschaft. Eine Untersuchung über Entstehung, Wesen und Wirkung*, München 1970., 48.-75.

AVNOJ-skoj Jugoslaviji. Ali, iako je jugoslavenska historiografija, osobito poslije Drugog svjetskog rata, po svojem pristupu rješavanja i rasvjetljavanja povijesnih problema bila zasnovana na marksističkoj ideologiji i metodologiji dijalektičkog materijalizma, ona, kako ističe Mirjana Gross, nije bila “staljinistička”²⁷. Bez obzira na to ona je bila ideologizirana i podređena državno-partijskoj politici²⁸, o čemu jasno govori Komisija za ideološki rad Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije, a koja se između ostaloga bavila i “metodološko-filozofskim pitanjima istorijske nauke, a također i problemima organizovanja naučnoistraživačkog rada”.²⁹ Premda je SFR Jugoslavija, odnosno KPJ/SKJ smatrala da se nacionalno pitanje u Jugoslaviji može riješiti primjenjivanjem principa “klasne svijesti”³⁰ koji je trebao izražavati zajedničke interese rad-

²⁷ M. GROSS, “Die jugoslavische Geschichtswissenschaft”, *n. dj.*, 238.-245. Međutim, V. Novak zahtijevao je da se jugoslavenska historiografija razvija pod utjecajem sovjetske historiografije, tražeći: “(...) da se na univerzitetske katedre dovedu što pre kvalifikovani stručnjaci koji će izlagati i učiti filozofiju dijalektičkog materijalizma Marksa-Engelsa-Lenjina-Staljina sa primenama na istoriske metode rada”. V. NOVAK, “Jugoslavenska istoriografija”, *n. dj.*, 216.

²⁸ “1979. godine jugoslavenska je historiografija, točnije njen prevladavajući institucionalni dio, još uvijek bila vezana ideologijom titoističke partije-države”. I. BANAC, *n. dj.*, 15. A rekao bih zapravo do posljednjeg kongresa Saveza historičara Jugoslavije koji je, znakovito, održan u Prištini 1985. godine. Usp. B. REPE, *n. dj.*, 320 i dalje; Lj. DIMIĆ, *n. dj.*, 327.-330., 336. i dalje.

²⁹ “Problemi jugoslovenske istorijske nauke”, JIČ, br. 3/1964., 57.-94., br. 4/1964., 93.-107. U ovoj diskusiji su sudjelovali B. Đurđev, M. Ekmečić, M. Britovšek, A. Krešić, J. Marjanović, D. Zografski, R. Čolaković i V. Vlahović, M. Gross, P. Moračić, M. Brandt, Š. Đuranović, I. Katardijev. Osim toga Centar CK SKH za idejno-teorijski rad “Vladimir Bakarić” objavio je *Historija i suvremenost. Idejne kontroverze*, Zagreb 1984., 5.-290. U redakcijskom odboru ovog zbornika bili su Ivan Perić, predsjednik, Stipe Pojatina, Celestin Sardelić, Zorica Stipetić, Petar Strčić i Fabijan Trgo. A koja je funkcija tih Komisija za ideološki rad pri CK SKJ odnosno republikim CK ili pokrajinskim komitetima, kao primjer navodim uvodne riječi Nenada Bučine, a u svezi s “Problemom etnogeneze Crnogoraca”, koji ističe, da “(...) ne želi da ovaj naš današnji razgovor podredi nekoj praktičnoj političkoj potrebi (sic!, op. Z. M.)”, da bi niže nastavio: “Razgovor treba da doprinese političko-idejnim razjašnjenjima u ovoj sferi (...) ne dijalog radi dijaloga, nego dijalog radi stvarne potrebe (sic!, op. Z. M.)”. Nenad BUČIN, “Etnogeneza Crnogoraca i marksističko određenje nacije”, *Praksa. Časopis za društvena pitanja*, br. 4/1981., 9. U okviru Marksističkog centra CK SK Crne Gore postojala je i Sekcija za idejna pitanja u kulturi, nauku i obrazovanje. Uloga takvih Centara i takvih Sekcija koja su, kao što rekoh, postojali u svim republikama, a kasnije i pokrajinama SFRJ bila da se u korijenu sasjeku sva “devijantna” odnosno “inkompatibilna” mišljenja prema službenim državno-političkim i partijskim stajalištima. Uostalom o tome opširnije vidi: Stipe ŠUVAR, “Historija revolucije tiče se nas svih (Nekoliko uvodnih napomena za raspravu)”, *Historija i suvremenost. Idejne kontroverze.*, Zagreb 1984., 9.-15.

³⁰ Vaso BOGDANOV, *Historijska uloga društvenih klasa u rješavanju nacionalnog pitanja. Prilog historiji naše borbe za oslobođenje i ujedinjenje*, Sarajevo 1956.; ISTI, “Historijski uzroci sukoba između Hrvata i Srba”, *Rad JAZU*, br. 311/1957., 353.-477. V. Bogdanov nastoji upravo sa stajališta klasne komponente obuhvatiti i razjasniti sve sukobe i nesporazume između Hrvata i Srba. U tome ističe ulogu različitih utjecaja izvana, Crkve ili druge moćnike koje povezuje s feudalnim i građanskim društvima. No s takvom konstatacijom s pravom se ne slaže Jaroslav Šidak koji u replici s mišljenjem V. Bogda-

ničke klase i isti položaj u gospodarstvenom razvitku³¹ bez obzira na socijalno-političke, gospodarstvene i kulturno-vjerske razlike koje su bile posljedica povijesnog naslijeđa tih "jugoslavenskih" naroda, to ipak nije ostvareno. Uostalom, iako je bilo predviđeno načelo samoopredjeljenja, ipak je KPJ/SKJ bio "protiv otcjepljenja" imajući u vidu "etnografsku isprepletenost" Srba, Hrvata i Slovenaca, te "geografske i ekonomske veze i preimućstva velikog područja za ekonomski razvoj".³² "Svjesna" svih tih proturječnosti kojima je bila prožeta versailleska Jugoslavija KPJ je još 1924. na "Trećoj zemaljskoj konferenciji" pledirala za "republikansko-federalistički ustav koji će značiti najpuniju ravnopravnost nacija".³³ Ova je ideja ostvarena tek u AVNOJ-skoj Jugoslaviji, stvaranjem šest republika sa dvjema autonomnim pokrajinama (Kosovom i Vojvodinom), koje su Ustavom iz 1974. postale konstitutivni politički subjekti SFR Jugoslavije, a samim time počinje i političko-gospodarstvena emancipacija naroda i narodnosti Jugoslavije.³⁴

nova između ostaloga kaže: "Niti je ta borba uopće imala neko nacionalno obilježje, ne može se olako prijeći preko razumljivog antagonizma između starosjedilaca i novog stanovništva. Uza sve to je u XVII i XVIII st. često dolazilo do tijesne suradnje između hrvatskog kmeta i slobodnog krajišnika, pogotovu u bunama u kojima je kmet težio za statusom krajišnika." J. ŠIDAK, "Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici do prvog svjetskog rata", *Encyclopaedia moderna*, 3-4/1967., 9. bilj. 5.

³¹ Usp. Gerhard BERGER, "Klasse", *Wörterbuch der Soziologie*. Bd. 2., Stuttgart 1989., 332.-337.

³² *Povijest Saveza Komunističke Jugoslavije*, Beograd 1985., 95.

³³ Isto, 95.-96.; B. PETRANOVIĆ, M. ZEČEVIĆ, *n. dj.*, 260.-266. Zanimljivo je da je i Fran Supilo, "nepovjerljiv prema srpskoj vladi" kako bi spriječio "srpski ortodoksni ekskluzivizam" bio za federacijsko ustrojstvo jugoslavenske države u koji bi ušla teritorijalno Srbija iz 1913. godine, te Makedonija, Vojvodina, Hrvatska sa Slavonijom i Dalmacijom, Bosna i Hercegovina i Crna Gora. Ukoliko ne bi do toga došlo onda mislio je "da se radi na stvaranju posebne hrvatske države, pa tek kasnije zajedničke države sa Srbijom." B. PETRANOVIĆ, *n. dj.*, 23.; inače o odnosima Srbije i "Jugoslovena" vidi opširnije Milan P. ĐORĐEVIĆ, *Srbija i Jugosloveni za vreme rata 1914-1918*, Beograd 1922.; Dragoslav JANKOVIĆ, *Srbija i Jugoslovensko pitanje 1914-1915. godine*, Beograd 1973.

³⁴ Franz MAYER, "Die nationale Emanzipation der Völker Jugoslawiens im Spiegel der jugoslawischen Verfassungsentwicklung," *Ethnogenese und Staatsbildung in Südosteuropa*. Beiträge des Südosteuropa-Arbeitskreises der Deutschen Forschungsgemeinschaft zum III. Internationalen Südosteuropa-Kongress der Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Europeen., Bukarest, 4.-10. 9. 1974., Göttingen 1974., 270.-288., osobito stranica 274. i dalje. O kontroverzama i sukobima oko Ustava 1974. godine vidi opširnije: Vojin DIMITRIJEVIĆ, "Sukobi oko Ustava iz 1974.," u: *Srpska strana rata. Trauma i katarza u istorijskom pamćenju*. Pr.: Nebojša Popov, Beograd 1996. (dalje: SSR), 447.-471.; ISTI, *The 1974 Constitution as a Factor in the Collapse of Yugoslavia or as Sign of Decaying Totalitarianism*, Firenca 1994. Međutim, emancipacija u historiografiji je već postojala, što se jasno vidi iz postojanja nacionalnih Instituta u republikama, odnosno Zavoda u pokrajinama, koji su se bavili "isključivo svojim republičkim problemima, svojom republičkom istorijom i historiografijom (...). Sigurno je da takva republička uokvirenost nikome ne koristi, pogotovu kada je u pitanju afirmacija pozitivnih stremljenja naših naroda u prošlosti ka jednoj zajedničkoj državnoj organizaciji (sic! Z. M.)". Vidjeti sudjelovanje Ivana Katardžijeva u diskusiji objavljenoj u *Jugoslavenski istoriski časopis*, br. 4/1964., 106. O teritorijalizaciji jugoslavenske historiografije, vidi opširnije: I. BANAC, *n. dj.*, 14.-33.

Ovakav administrativno-politički sustav, iako se nije u potpunosti podudarao s etno-kulturnim i povijesnim načelima, odrazio se i na razvoj historiografije. Tako su nastale šest odnosno osam “jugoslavenskih historiografija”.³⁵ Rezultat svih tih historiografija je dvotomno djelo *Historija naroda Jugoslavije*³⁶ u kojemu se pokušao dati sintetički prikaz prošlosti, dakako samo konstitutivnih državotvornih naroda, ali ne i nacionalnih odnosno etničkih manjina.

Oba su navedena sveska enciklopedijskog karaktera, oslobođeni od “idealističkih shvaćanja i šovinističkih tendencija”, uz to naglašavaju “etničku srodnost Južnih Slovena.” No, ipak nisu bili oslobođeni etnocentrističkih mitova utemeljenih na koncepciji srednjovjekovne srpske države Dušana Silnoga.³⁷ Ali, istini za volju, treba ipak priznati činjenicu da se za razliku od drugih historiografija u socijalističkim zemljama koje su se, unatoč internacionalističkoj bratskoj solidarnosti i marksističkoj ideologije međusobno konfrontirale, jugoslavenska historiografija stvarala u slobodnijem duhu. Za to treba zahvaliti ne samo političkom stavu Titove Jugoslavije, nego i, kako ističe Mirjana Gross, njezinoj “stoljetnoj tradiciji” i “različitoj kulturnoj i političkoj tradiciji pojedine zemlje” (tj. republike, op. Z. M.).³⁸ No, unatoč tome, kao što je već istaknuto, ona je ipak bila u funkciji ideologizirane državne politike radi opravdavanja stvaranja “jugoslavenske nacije.”³⁹ U tom duhu kroz tretiranje gospodarstvenih, socioloških, demografskih, kulturnih, političkih fenomena, te raznih djelatnika i događaja objavljene su i dvije druge

³⁵ *Historiographie yougoslave 1955-1966 Les Sociétés Historiography of Yugoslavia historiques de Yougoslavie*, ur. Jorjo Tadić, Beograd 1965.; *The Historiography of History 1965-1975.*, The Association of Yugoslav Historical Societies, Beograd 1975.; B. REPE, n. dj., 320.-324.; Lj. DIMIĆ, n. dj., 333. i dalje.

³⁶ *Historija naroda Jugoslavije* (dalje: HNJ), knj. 1. i 2., Zagreb 1953., 1959. Ovo djelo skupine autora koncipirano je, kao što je već istaknuto, administrativno-političkim, a ne etnokulturnim načelima. Na ovim načelima povijest “naroda Jugoslavije” je koncipirana i u Prvom izdanju Enciklopedije Jugoslavije Leksikografskog Zavoda u Zagrebu. A nakon Ustava iz 1974. godine kada su se pokrajine Kosovo i Vojvodina uzdigle u rang konstitutivnih političkih subjekata SFRJ, u drugom izdanju “Enciklopedije Jugoslavije” i njihova je prošlost predviđena da se tretira kao zasebna jedinica. Ali samo za kratko, jer neizbježnim, ali i prirodnim raspadom Jugoslavije 1991. godine, enciklopedijski projekt nije proveden do kraja. Vidi još i B. REPE, n. dj., 314. i dalje.

³⁷ To je jasno uočio i Bernard Stulli, kada je konstatirao: “(...) spomenute ‘težnje za obuhvaćanje grčkih zemalja’ treba nazvati pravim imenom tj. ekspanzijom feudalne nemaničke države Dušanova carstva koje teži sa proširenjem svoga gospodstva, svoje ekonomske i političke dominacije”. B. STULLI, n. dj., 977. Inače HNJ knjiga 2 je doživjelo mnogobrojne i različite kritike. Tako: G. STANOJEVIĆ, *Istorijski glasnik*, br. 1-2/1960., 200.-207.; Bogumil HRABAK, JIČ, br. 2/1962., 93.-96.; V. BOGIČEVIĆ, *Historijski pregled* (HP), br. 3.-4./1960., 3.-4.; Bogo GRAFENAUER, HP, VI, 1960., 157.-180.; Klaus-Detlev GROTHUSEN, “Jugoslawien und die ‘Geschichte seiner Völker’”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, br. 10/1962., 581.-610.

³⁸ M. GROSS, “Die jugoslawische”, 238.

³⁹ Vidi o tome opširnije: Jovan MARJANOVIĆ, “Još jednom o pitanju jugoslovenstva u ustanku 1941.”, JIČ, br. 1/1963., 47.-54.; br. 3/1964., 57.-94.; br. 4/1964., 93.-107.

sinteze "Istorije Jugoslavije".⁴⁰ Valja ipak napomenuti činjenicu da, i unatoč značajnim rezultatima u rasvjetljavanju pojedinih razdoblja od pojedinih povjesničara, ostvarenje koncepcije ideje "jugoslavenstva" nije uspjelo. U prilog tome očito govori i nemogućnost sporazumijevanja jugoslavenskih povjesničara u daljnjem radu na trećem dijelu *Historije naroda Jugoslavije*⁴¹, koje je trebalo obuhvatiti razdoblje od kraja XVIII. stoljeća do 1918. godine te četvrtom i petom dijelu koji su trebali obraditi razdoblje od 1918. do 1958. godine⁴², što se nije ostvarilo. Ovu je prazninu nastojao nadomjestiti Milorad Ekmečić, srpski povjesničar iz Bosne, dakako u duhu srpskog shvatanja jugoslavenstva i Jugoslavije.⁴³ Razlog ovome neuspjehu svakako treba tražiti u činjenici što je to jugoslavenstvo shvaćeno ipak u sinonimu hegemonije velikosrpske ideologije koja se je odražavala kroz političku, gospodarstvenu, kulturnu

⁴⁰ Sima ĆIRKOVIĆ, Ivan BOŽIĆ, Milorad EKMEČIĆ, Vladimir DEDIJER, *Istorija Jugoslavije*, Beograd 1973. "S izuzetkom autora u dijelovima knjige posvećenim starom i srednjem vijeku, beogradskih povjesničara Ivana Božića i Sime Ćirkovića, knjiga je bila napisana u centralističkom duhu". I. BANAC, *n. dj.*, 20. A o tendencioznom i neznanstvenom pristupu autora u prikazivanju prošlosti naroda Jugoslavije osvrnuo se i Jaroslav ŠIDAK: "S. Ćirković - I. Božić - M. Ekmečić - V. Dediđer, "Istorija Jugoslavije (The History of Yugoslavia)", *Historijski zbornik*, 1974.-1975., 561.-571.; B. PETRANOVIĆ, *Istorija Jugoslavije 1918-1978*. Beograd 1980. Ovo je djelo B. Petranovića objavljeno u drugom proširenom izdanju pod naslovom *Istorija Jugoslavije 1918 - 1988*, knjiga 1.-2., Beograd 1988. Znakovito je, da je ovo djelo dijelom financirano iz fonda CK SKJ za naučnoistraživačku delatnost. Istini za volju treba spomenuti i *Pregled istorije jugoslovenskih naroda*, I, Beograd 1960., djelo grupe autora: I. Božić, R. Veselinović, V. Vinaver, D. Janković, D. Milić, B. Pavičević, D. Perović, A. Radenić, G. Stanojević, B. Tebaković, S. Ćirković, B. Hrabak. Dušan BILANDŽIĆ, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Glavni procesi, 1918 - 1985.*, Zagreb 1985.; M. ŽEŽELJ, *Povijest naroda Jugoslavije od XVI-XVIII stoljeća*, Zagreb 1960. Obe su ove knjige zapravo srednjoškolski udžbenici. No unatoč tome, razdoblje Jugoslavije od 1918. godine i poslije Drugog svjetskog rata, odnosno socijalističko razdoblje je, može se reći, svestrano obrađeno u svim republikama i pokrajinama. Usp. *Historiographie Yougoslave 1955-1965*, 381.-448.; *The Historiography of Yugoslavia 1965-1975*, 371.-473.

⁴¹ Zanimljivo je kako M. Gross zamjera Ideološkoj komisiji Centralnog komiteta što se nije zauzimala za nastavak rada na trećoj knjizi *Historije naroda Jugoslavije*. "Ne znam kako je Ideološka komisija CK mogla dopustiti da rad zamre poslije druge knjige, kad svaki historičar zna da je nastavak tog rada životno pitanje naročito za nastavu historije i da bi dovršenje tog rada moglo riješiti niz akutnih problema, posebno u vezi s udžbenicima historije, s kojima se sad mučimo." Sudjelovanje M. Gross u diskusiji koja je objavljena u *Jugoslavenskom istorijskom časopisu*, br. 4/1964., 93. A na drugom mjestu, Mirjana Gross se bavi nedostatkom institucionalne podrške toj historiografiji. Usp. M. GROSS, "Hrvatska historiografija na prekretnici?", *Kritika*, br. 14/1970., 642.-645.

⁴² Suradnici Odeljenja za historijske nauke Instituta društvenih nauka u Beogradu "postavili su sebi kao jedan od svojih osnovnih konkretnih zadataka da, nastavljajući posao Komisije za Istoriju naroda Jugoslavije, pripreme i napišu IV i V knjigu te Istorije, kojim će se knjigama obuhvatiti najnoviji period u istoriji jugoslovenskih naroda, to jest razdoblje od 1918 do 1958 godine". Ovo je navedeno u redaksijskom uvodu koji je objavljen u *Istorija XX veka. Zbornik radova I*. Institut društvenih nauka. Odeljenje za istoriske nauke, Beograd 1959.

⁴³ M. EKMEČIĆ, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918.*, knjiga 1.-2., Beograd 1989.

i jezičnu dominaciju nad drugim narodima te Jugoslavije. Jer jugoslavenstvo je trebalo riješiti vjekovni san ujedinjenja srpskoga naroda, a samim time i rješavanje srpskog nacionalnog pitanja i to isključivo na državno-teritorijalnom ujedinjenju⁴⁴, a ta je ideologija razrađena i u “Memorandumu SANU”, i imala je potporu Srpske pravoslavne crkve.⁴⁵ Posljedica toga je “Treći balkanski rat”⁴⁶ koji je izbio 27. lipnja 1991. i to uoči Vidovdana (napadom Jugoslavenske narodne armije na Sloveniju), što nije slučajna koincidencija,⁴⁷ i trajao je sve do 10. lipnja 1999. (prestankom bombardiranja NATO snaga teritorija Savezne Republike Jugoslavije),⁴⁸ koji je završio raspadom Jugoslavije, ali i neostvarenim snom o stvaranju Velike Srbije.

Problem Vlaha je prisutan i u “jugoslavenskoj historiografiji”, ali samo kao profesionalno-socijalne i ekonomske strukture,⁴⁹ gdje se pojam “Vlah” piše malim slovom.⁵⁰ Uostalom i za autore spomenutih sinteza “Istorije Jugoslavije” Vlasi su socijalno-ekonomske strukture, odnosno sinonim za Srbina,⁵¹ iako ističe Simo Ćirković “Kroz čitav srednji vek

⁴⁴ “Politika najveće, srpske nacije okupirala je centar, kao sopstveni etnonacionalni interes, težeći ka unitarizmu i centralizmu, jer su Srbi smatrali Jugoslaviju kao ‘svoju’, u kojoj svi Srbi žive u jednoj državi”. Vesna PEŠIĆ, “Rat za nacionalne države”, SSR, 10.

⁴⁵ Izvori velikosrpske agresije. Rasprave-dokumenti-Kartografski prikaz. Vidi i P. J. COHEN, *n. dj.*, 31. i dalje.

⁴⁶ Misha GLENNY, *The Fall of Yugoslavia - The Third Balkan War*, New York 1992.

⁴⁷ “Do koje mere je Vidovdan postao popularan u XX veku, vidi se i po tome što se neki ključni događaji u životu srpske nacije vezuju za ovaj praznik. Godine 1914. mladobosanc Gavriilo Princip ubija Franca Ferdinanda u Sarajevu, 1921. donosi se nepopularni Vidovdanski ustav Kraljevine SHS. Akcija JNA u Sloveniji zbila se, takođe, na ovaj dan (27. 6.) 1991. Srpska opozicija organizovala je 1993. Vidovdanski sabor” Olga ZIROJEVIĆ, “Kosovo u kolektivnom pamćenju”, SSR, 219. Kakva tragična koincidencija. Naime, Slobodan Milošević je na Vidovdan 1989. na Gazimestanu objavio svijetu ratni vjhor kojim je trebao ostvariti velikosrpsku ideologiju, a na Vidovdan 2001. je predan kao ratni zločinac međunarodnom sudu u Den Haagu.

⁴⁸ Jean COT i drugi, *Posljednji balkanski rat? Bivša Jugoslavija: svjedočenja, raščlambe, izgledi*, Zagreb 1997, 29. i dalje.

⁴⁹ HNJ, knjiga 2., 122., 159. Iako turski dokumenti pojam Vlah upotrebljavaju u etničkom značenju.

⁵⁰ Zanimljiva je konstatacija F. Moačanina koji kaže: “‘Vlah’ je naziv, koji u prvom redu ukazuje na društveni položaj koji su preseljenici bili zauzimali u Turskoj (...) Taj naziv daju izvori već žumberačkim uskocima, a s vremenom on je preovladao za sve preseljenike te vrste (...). Budući da su ti preseljenici većinom bili Srbi (sic!, Z.M.) pravoslavne vjere, neki izvori upotrebljavaju vlaško ime i kao sinonim za Srbina odnosno pravoslavca (...). U XVI. I XVII. st. praktički su svi Srbi koji prelaze hrvatsku granicu, ‘vlasi’, ali svi ‘vlasi’ nisu Srbi.” HNJ, knjiga 2., 408., 693. I dalje.

⁵¹ I. BOŽIĆ, S. ĆIRKOVIĆ, M. EKMEČIĆ, V. DEDIJER, *Istorija Jugoslavije*, 20., 117., 139., 143., 158. i dalje. odnosno “Tako ni frankovci nikako nisu želeli da priznaju subjektivitet srpskog naroda u Hrvatskoj” te u “junu 1941. Dido Kvaternik je prilikom otvaranja Hrvatskog sabora izjavio ‘da Srbi nisu narod nego Vlasi i Karavlasi’” *Isto*, 467.

naziv Vlah se upotrebljava u tekstovima kao etnička oznaka uporedo sa nazivima Grk, Arbanas ili Bugarin.”⁵²

Ali, iako se pojmu “Vlah” negira etnička konotacija, oni su ipak prisutni u znanstvenoj literaturi, pa i u popularnoj, dakako kao sinonim za “Aromune”, “Cincare”, “Meglenske Vlahe.”⁵³

U sklopu “jugoslavenske historiografije” u proćavanju prošlosti balkanskih naroda u koje se svakako i Vlasi ubrajaju, značajnu ulogu imaju svakako “Balkanološki instituti”, kao uostalom u svim balkanskim zemljama.⁵⁴

U Beogradu je još 1934. godine osnovan “Balkanski Institut”, kako se tada nazivao s ciljem “da obradi sve one momente i elemente koji su međubalkanskog karaktera”⁵⁵ i djelovao je sve do 1941. godine. On je oko

⁵² Isto, 66. A u spomenutom djelu B. PETRANOVIĆA, *Istorija Jugoslavije*, Beograd 1980. Vlasi se uopće i ne spominju. To je i shvatljivo, jer ih jugoslavenska historiografija nije priznavala ni kao nacionalna manjina, a niti kao etničku grupu, pa kao takvi nisu imali nikakve ustanove u kojima bi se kultivirala njihova kultura. Istina 1945. godine objavljen je list *Vorba noastra* (Naša Riječ), ali štampan ćirilicom, da bi se ugasnuo 1948. godine. Naime, oni kao takvi nisu bili subjekt u međunarodnim sporazumima, za razliku od Rumunja u Vojvodini kojima su sporazumom iz 1919. godine, a ponovo reaktiviran Bledskim jugoslavensko-rumunjskim sporazumom 1927. godine. Lj. STOJKOVIĆ, M. MARTIĆ, *National Minorities in Yugoslavia*, Beograd 1952, 7., 179.; K. JONCIĆ, *Nacionalne manjine u Jugoslaviji*, Beograd 1962., 3.-9.; G. JANOSI, *Erziehungswesen und Kultur der Nationalitäten in Jugoslawien*, Beograd 1965., 12. Iz ovoga se jasno vidi, da su Vlasi tretirani kao sastavni dio rumunjskog naroda i tretirani su prema “rumunjskim” jezikom, ali ne i materinjskim jezikom Vlahu, kao što je to urađeno u Statistici Kraljevini Srbije, knjiga I, popis stanovništva izvršen 31. decembra 1890, odnosno države. Popis stanovnika Kraljevine S.H.S., od godine 1921.; Z. R. POPOVIĆ, “Rumuni naše države. Statistika”, *Nova Europa*, knj. IX, br. 15., 21. V. 1924., 452.-457.; *Statistički godišnjak 1*, 1929, Beograd 1939., 69.; *Statistički pregled Jugoslavija 1945-1964. Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija*, Beograd 1965., 45. Uostalom još od 1948. godine oni se pojavljuju pod pojmom Rumunji. Tek u popisu stanovništva Jugoslavije 1971. godine kao Vlasi izjasnili su se 21.900. *Popis stanovništva i stanova 1971. I. Vitalna etnička i migraciona obilježja*, Beograd 1974., 10.-13.; *Statistički bilten 727*, Beograd 1972., 7.-10.

⁵³ Jovan ERDELJANOVIĆ, “Cincari i Meglenski Vlasi”, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, knj. IX., br. 15., 21. maja 1924., 461.-471. Srpski etnolog D. Antonijević govoreći o Cincarima (Aromunima, Aromani, makedonskim Vlasima), kaže da je to “Starobalkanska etnička grupa sa zajedničkim imenom Aromuni ili Vlasi. Usp. *Enciklopedije Jugoslavije*, sv. 2., Zagreb 1988., 670.-673.; dotle V. Ćorović, pod pojmovima “Vlasi i Mavrovlasii”, između ostaloga kaže: “Bježeći ispred Slovena velik dio starijeg romanskog stanovništva povlačio se dublje u Bizantiju, i u južnoj Makedoniji, u 9 i 10 vijeku predstavljao vrlo velik procenat. Sloveni su taj romanski elemenat zvali imenom Vlahu (po germanskom Walh, Wälsche), oznaćavajući tim nazivom Romane”. *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, knjiga IV, Zagreb 1929., 1113.-1114.

⁵⁴ *Vidi o tome opširnije: Conférence internationale des Balkanologues. Belgrad, 7-8 septembre 1982. Academie Serbe des sciences et des arts. Institut des Études balkaniques*, Beograd 1984.

⁵⁵ *Knjiga o Balkanu*, knjiga II., Beograd 1937., III.

sebe okupio najpoznatije domaće i strane znanstvenike svoga vremena koji su se bavili balkanološkim pitanjima, što se jasno vidi iz radova objavljenih u njegovu organu međunarodnog karaktera.⁵⁶ Najznačajniji su radovi objavljeni u dva sveska pod naslovom “Knjiga o Balkanu”⁵⁷ u kojima je data sinteza povijesti Balkana od prapovijesti do tridesetih godina XX. stoljeća, kao i duhovna i materijalna kultura balkanskih naroda. Ovoj je ustanovi prethodilo “Jugoslovensko istorisko društvo”, osnovano još 1927. godine u Beogradu, a osnovali su ga St. Stanojević, F. Šišić, V. Novak i M. Kos. Ono je 1928. godine osnovalo i samostalnu sekciju u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani s ciljem proučavanja “odnosa sa susednim balkanskim državama i narodima”, dakako u duhu “jugoslavenske historiografije”.⁵⁸ I već 1935. godine pojavio se je *Jugoslovenski istoriski časopis* koji je kao organ Saveza društava istoričara Jugoslavije izlazio i nakon Drugog svjetskog rata i to od 1962. godine četiri puta godišnje u Beogradu.

Odlukom Predsjedništva SANU od 18. svibnja 1967. godine osnovan je pri SANU Balkanološki institut, čija je zadaća bila “znanstveno stimuliranje, orijentiranje i suradnja sa istovjetnim znanstvenim ustanovama “Jugoistočne Europe.”⁵⁹ Godine 1950. osnovan je pri SANU Vizantološki institut, čiji je “cilj sistematsko proučavanje vizantiske istorije i kulture radi što svestranijeg osvetljavanja istoriske i kulturne prošlosti naših naroda”.⁶⁰ Rezultati ove znanstvene ustanove na čijem je čelu stajao, svjetski poznati bizantolog, Georgije Ostrogorski, su osim *Zbornika radova* i *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije* u kojima ima podataka i o Vlasima. Šteta što su fragmenti samo u prijevodu na srpskom jeziku bez uporednog teksta na originalu, ali s veoma bogatim kome-

⁵⁶ Revue internationale des Études balkaniques I/1935, u redakciji Petra Skoka i Milana Budimira. Oni u svom programskom članku “Ciljevi i značaj balkanskih studija” ističu potrebu, da se objektivnim i znanstvenim metodama proučava 1. Balkanska stvarnost i balkanska vrijednost.; 2. Da se radi na koordinaciji balkanskih nauka u cilju proučavanja “jednog balkanskog organizma koji čini cjelinu od vremena klasične antike pa do danas”. R. PAREŽANIN, “Uvodna reč”, *Knjiga o Balkanu*, knj. I., Beograd 1936., XIII.

⁵⁷ Inače veoma je karakteristična posveta: “Slavnoj uspomeni viteškog kralja Aleksandra I ujedinitelja. Zaštitnika nauka i umetnosti. Apostola balkanske solidarnosti i evropskog mira neka je posvećena Knjiga o Balkanu.”

⁵⁸ V. NOVAK, “Hronika Jugoslovenskog istoriskog društva. Jugoslovensko istorisko društvo do pojave Jugoslovenskog istoriskog časopiša,” JIČ., br. 1-4/1935., 246.-258.; ISTI, *Istoriski časopis*, br. 1-2/1948., 202.-203. V. ČUBRILLOVIĆ, “L’Institut d’études balkanologiques de l’Academie serbe des sciences et des artes”, *Balkanica*, Beograd 1970., 4.

⁵⁹ V. ČUBRILLOVIĆ, L’Institut, 3.-11.; Radovan SAMARDŽIĆ, Conference internationale des balkanologues..., 13.-18.

⁶⁰ *Zbornik radova*, knj. XXI. SANU. Vizantološki institut knj. 1., Beograd, 1952., “Predgovor”. Treba, ipak, istaknuti da je rad ovog instituta i njegovi znanstveni rezultati prihvaćeni od strane poznatih svjetskih bizantologa prije sastavni dio srpske historiografije nego one jugoslavenske.

tarima koji koliko toliko nadoknađuju, sa znanstvenog stajališta, nedostatak originalnog teksta.⁶¹

Osim ovih znanstvenih institucija u Beogradu je osnovan i Vojnoistorijski institut Jugoslavenske armije⁶² s ciljem skupljanja i sistematiziranja dokumenata i drugog povijesnog materijala, koji se odnosi na građanski rat koji se vodio na području bivše Jugoslavije za vrijeme Drugog svjetskog rata ali i na ranija razdoblja naroda Jugoslavije. Tako on već 1949. godine objavljuje *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*. Osim toga objavljuje dvomjesečni znanstveni *Vojnoistorijski glasnik*, čiji je prvi broj izašao 1950. godine. U svojoj izdavačkoj djelatnosti Vojnoistorijski Institut Jugoslavenske narodne armije znanstvenu je javnost obogatio i *Vojnom enciklopedijom*.⁶³ Međutim, najstarija ustanova balkanološkog karaktera u Jugoslaviji je bio svakako *Institut für Balkanforschung* u Sarajevu koji je osnovala austrijska vlada 1888., godine a na čijem je čelu bio Prof. Carl Patsch i Zemaljski muzej u Sarajevu.⁶⁴ Već 1889. godine institut izdaje svoj *Glasnik*⁶⁵ Osnovna je njegova preokupacija bila arheologija, etnologija i prirodne znanosti. Propašću Austro-Ugarske prestao je i njegov rad. Njegova djelatnost počinje 1954. godine kao *Balkanološki institut naučnog društva SR Bosne i Hercegovine*. On se je 1962. godine preobrazio u *Centar za balkanološka ispitivanja* pripojen Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.⁶⁶ I on se bavio, kao i beogradski, problemom balkanske prošlosti od prapovijesti do najnovijih vremena, uključujući tu arheologiju, etnologiju, antropologiju, lingvistiku, folklor, običajno pravo i dr.

⁶¹ *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije, I.-VI.*, Beograd 1955.-1986.

⁶² Koliko je ova armija bila prožeta duhom jugoslovenstva pokazao je Treći balkanski rat koji se je na tlu bivše Jugoslavije vodio od 1991.-1999. godine, a kada je jasno i bez ikakvog oklijevanja stala na strani srpskog naroda u odbrani i ostvarivanju ideje Velike Srbije, zacrtane u Memorandumu SANU.

⁶³ Ova enciklopedija ima dva izdanja u 10 svezaka.

⁶⁴ O koncepciji znanstvenog ustrojstva ovog muzeja, inače u svijetu veoma poznatog i priznatog vidi: Mihovil MANDIĆ, *Zemaljski muzej u Sarajevu, Hrvatsko kolo. Književno-naučni Zbornik*. Knj. XIII, Zagreb 1932., 320.-326.

⁶⁵ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, a koji je od 1941.-1943. glasio *Glasnik Hrvatskoga državnog muzeja u Sarajevu*, da bi nakon Drugog svjetskog rata glasio *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*. Nova serija i to: Arheologija i etnologija. Ovaj časopis je izlazio i na njemačkom jeziku pod naslovom: *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegovina*. Herausgegeben vom Bosnisch-herzegowinischen Landes Museum in Sarajevo, 1893.-1916. Poslije Drugog svjetskog rata izašla su dva broja na stranim jezicima pod naslovom *Wissenschaftliche Mitteilungen des Bosnisch-Herzegowinischen Landes Museum*, Sarajevo Bd. 1/1971, Bd. 2/1972. Glavni urednik bio je Zdravko Marić.

⁶⁶ Alojz BENAC, "Information sur l'activite du centre d'études balkaniques a Sarajevo", *Conference internationale des Balkanologues...*, 19.-25.; V. ČUBRILOVIĆ, *L'Institute*, 4.

No, kada je riječ o problemu Vlaha nijedan od ta dva Instituta nije ih tretirao kao povijesne subjekte. Oni su zapravo tretirani u projektu “Nomadska i polunomadska stočarska kretanja na Balkanu i u Jugoistočnoj Evropi.”⁶⁷

Ali kada je riječ o pitanju Vlaha oni su obrađeni u *Vojnoj enciklopediji* pod natuknicom “Vlasi” za koje, autor članka Dimitrije Trifunović, potpukovnik u mirovini iz Beograda, kaže da je “Najčešća upotreba naziva Vlah za manje grupe romanskog (rumunskog) (op. Z. M.) porekla i jezika koji, uglavnom, žive kao stočari po brdskim krajevima od Makedonije do Kvarnera. Osim pod opštim imenom Vlaha, poznati su i kao Rumuni (Arumuni) (sic, Z. M.), Cincari, Čići (istarski Vlasi), Morovlasi (*Morlaci*- v.), Karavlasi, Karaguni, Karavunci, Karakačani, Meglenski Vlasi i dr. (v. *Makedonija, Srbija, Bosna i Hercegovina*). U XIII i XIV v. svi pastiri se zovu Vlasi”. A kada je riječ o njihovoj ulozi u tursko doba i u kasnijim vremenima autorova stajališta su sukladna s onima jugoslavenske historiografije.⁶⁸ Slično je i s pitanjem Morlaka, a pod tim su imenom “Mlečani nazivali i sav seljački živalj u Dalmaciji koji su zatekli dolaskom u te krajeve. Istim imenom nazivali su i seljake u planinskim oblastima Hrvatske, Bosne, Hercegovine i Crne Gore. Naziv *crni Vlasi* za one Vlahe koji su živeli na Balkanskom poluostrvu, javlja se (verovatno, po boji odela) znatno ranije. Tako ih Grci nazivaju *mavrovlahos*, popo Dukljanin *morovlahi*, a Turci *karavlası*”. Dajući presjek povijesti autor zaključuje, da: “Posle pada Venecije 1797. Velike morlačke grupe napuštaju Dalmaciju i naseljavaju obližnje jugoslovenske pokrajine. Do XX v., u procesu formiranja nacija, M(orlaci) se opredeljuju, prema verskoj pripadnosti, kao Srbi i Hrvati”⁶⁹. Tako ih u *Enciklopediji Jugoslavije* karakterizira pod natuknicom “Vlah”.⁷⁰ Kako je P. Skok u ranijim radovima sve do 50-ih godina XX. stoljeća bio prožet ideologijom jugoslavenstva i karadorđevićanstva, Vlahe je tretirao kao sinonim za srpski etnik. Međutim, u kasnijim radovima on ih ipak tretira kao vlaški etnik. To se osobito očituje u navedenom enciklopedijskom članku. Uostalom on se bavio i etnolingvističkim problemima jezika istarskih Rumunja, odnosno Čića u Istri.

Uostalom i Balkanološki institut u Sarajevu Vlahe je proučavao kroz njihove socijalno-ekonomske i pravne institucije, ali ne i kao povijesni subjekt, nego kao socijalno-profesionalne strukture. U sklopu tog instituta bilo je predviđeno da se održe tri simpozija o Vlasima na nivou bivše Jugoslavije, a održala su se samo dva. Osnovna tematika prvog simpo-

⁶⁷ V. ČUBRILOVIĆ, “Izveštaj o radu Balkanološkog instituta SANU za 1971. godinu”, *Balkanica*, III/1972., 626.

⁶⁸ D. TRIFUNOVIĆ, “Vlasi”, *Vojna enciklopedija*, sv. 10, Beograd 1975, 528.

⁶⁹ Dragoljub PAVLOVIĆ, “Morlaci”, *Vojna enciklopedija*, sv. 5, Beograd 1973., 591.-592.

⁷⁰ Petar SKOK, “Vlah”, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 8, Zagreb 1971., 514.-516.

zija bio je problem srednjovjekovnog katuna.⁷¹ Razlog izbora ove teme bio je u tome, “što je katun, ili srednjovekovni Vlasi (i vlasi) uopšte, jedan od centralnih problema balkanologije”.⁷² Naime, rasvjetljavanje ovog problema ujedno i rješava niz drugih problema koji su u uskoj svezi s institucijama i kulturama balkanskih naroda, odnosno Jugoistočnom Europom u kojim područjima je katun ostavio značajne tragove u ekonomskom, socijalnom i pravnom životu tih naroda sve do današnjih dana. “Na taj način”, tvrdi Milenko S. Filipović, “sa katunom i sa Vlasima vezali su se svi balkanski narodi, neki u većoj, neki u manjoj, a ti tzv. Vlasi učestvovali su u etnogoniji gotovo svih balkanskih naroda.”⁷³

Drugi pak simpozij pod nazivom “Vlasi u XV i XVI vijeku”⁷⁴, iako po problematici veza uz Bosnu i Hercegovinu “za izradu Istorije naroda Bosne i Hercegovine”, ipak je bio okrenut znanstvenim interesima “Jugoslavije, Balkana i jugoistočne Evrope”.⁷⁵ No, nažalost, osim nekih elementa iz duhovnog života koje je obrađivala etnologija, kultura Vlaha i njihov jezik ostali su izvan interesa jugoslavenske znanosti s rijetkim iznimkama kao što je znanstveno istraživanje P. Skoka koji je puno radio na dalmatinskom jeziku i na jeziku istarskih Rumunja.

I na kraju, bez obzira na značajne znanstvene rezultate, barem kada je riječ o rasvjetljavanju razdoblja od prapovijesti do kasne antike na teritoriju bivše Jugoslavije, čiji su rezultati ugrađeni u svjetsku znanstvenu riznicu, želi li se shvatiti duh i sadržaj “jugoslavenske historiografije” općenito, a osobito njezin odnos prema problemu Vlaha, tomu će pridonijeti riječi apologeta jugoslavenstva V. Novaka, koji između ostaloga kaže: “Jer, više nego ma koja nauka, historiografija je bila u odrazu tadašnjih društvenih i političkih prilika koje su zaštićivale opštu buržoasku ideologiju”.⁷⁶ A ja bih ovome još dodao da je ona bila i u funkciji opravdavanja i zaštite marksističke ideologije socijalističke države kakva je bila

⁷¹ Simpozijum o srednjovjekovnom katunu održan 24. i 25. Novembra 1961. godine. Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja. Knj. II. Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka. Knj.1., Sarajevo 1963., 5.- 201. (dalje: Simpozijum I)

⁷² Milenko S. FILIPOVIĆ, “Predgovor”, Simpozijum I, 6.

⁷³ *Isto*. Zanimljivo je da ovaj isti autor u raspravi “Katun u našoj historiografiji”, ističući značajan doprinos Jovana Erdeljanovića u rasvjetljavanju “etničkih problema kod Južnih Slovena”, između ostaloga kaže, da “Erdeljanović ističe Vlahe kao krupan problem, ali u isto vreme skreće pažnju i na to da su Vlasi bili neznatna manjina u našim zemljama i da njihov uticaj na postanak i razvoj Južnih Slovena nije mogao da bude znatan.” M. S. FILIPOVIĆ, *n. dj.*, 11.

⁷⁴ Simpozijum. II. Vlasi u XV i XVI vijeku, Sarajevo, 13 - 16. XI 1973., referati i saopštenja - diskusija. Radovi knj. LXXIII. Odjeljenje društvenih nauka, knj. 22. ANUBH.; Sarajevo 1983., 73.-177.

⁷⁵ Alojz BENAC, “Pozdravna riječ”, Simpozijum II., 77.

⁷⁶ V. NOVAK, *IČ*, br. 1-2/1948., 199.

AVNOJ-ska Jugoslavija na načelima jugoslavenske ideologije⁷⁷, iako se od osamdesetih godina manji broj povjesničara počeo udaljavati od političke ideologije.⁷⁸ Jednom riječju ona je bila podložna kongresno-konferencijskim i drugim programskim dokumentima KPJ/SKJ i ocjenama revolucionarnih vođa,⁷⁹ odnosno je bila u uzajamnom odnosu s državno-političkom ideologijom i u interesu postojećeg državno-pravnog sustava.⁸⁰

SUMMARY

YUGOSLAV HISTORIOGRAPHY IN THE SERVICE OF IDEOLOGY, THE EXAMPLE OF VLACHS

Yugoslav historiography existed during in the 1918-1991 period, with the interruption in the 1941-1945 period. Before the World War II historiography of the Yugoslav state was strongly influenced by the Greater Serbian ideology and it served to support the political regime which denied autonomy to the (non Serb) nations living in Yugoslavia. According to this, the Yugoslav historiography also denied the particular ethnic identity of the Vlachs. After 1945 Yugoslav historiography was influenced by the Marxist approach, which was used to explain all main historical developments and events. Politics and ideology gained the control over the scientific work of the historians. Despite the fact that Yugoslav historiography also achieved some notable success, especially in the historical research of the prehistorical period and antiquity, it was nevertheless always under the strong influence of the Yugoslav communists and their political plans. Only during the 1980-ies some historians tried to disassociate themselves from the influence of the official communist ideology.

⁷⁷ O tome svjedoče svi poslijeratni kongresi Saveza historičara Jugoslavije, sva specijalna savjetovanja, kao što je bio onaj koji je održan pod patronatom Komisije za idejni rad pri CK SKH. Usp. Historija i suvremenost. Idejne kontroverze. Ovo savjetovanje je organizirao Centar CK SKH za idejno-teorijski rad "Vladimir Bakarić" u Zagreb 1984. Ali zanimljivo je istaći činjenicu, da od 165 pozvanih u radu tog savjetovanja sudjelovalo je 95. A od srpskih povjesničara nisu se odazvali pozivu značajni znanstvenici kao Sima Ćirković, Dragoslav Janković, Andrej Mitrović, Pero Morača, Čedo Popov, Branko Petranović, Momčilo Zečević, a od hrvatskih Mirjana Gross, Dragoslav Šepić i Jaroslav Šidak. B. REPE, *n. dj.*, 324. i dalje; Lj. DIMIĆ, *n. dj.*, 336.

⁷⁸ Lj. DIMIĆ, *n. dj.*, 335.-336.

⁷⁹ Đorđe STANKOVIĆ, "Društvena funkcija i autonomija istorijske nauke", *Iskušenja jugoslavenske istoriografije*, Beograd 1988., 117.-129. ISTI, "Protiv apologije vlastite istorije", *Naše Teme*, br. 12/1986., 1989.- 1994.

⁸⁰ "Htio bih govoriti o pitanjima koja prvenstveno trebaju rješavati sami historičari, što znanstvenije i društveno što odgovornije. Međutim, u suvremenim socijalističkim samoupravnim uvjetima razvoj historiografije je u općem društvenom interesu, te nije nimalo svejedno da li će se, na primjeren način, razvoj jugoslavenske historiografije podržavati ili neće. U tome je osobito velika odgovornost Saveza Komunističara Jugoslavije" Drago ROKSANDIĆ, "Marksistička historiografija i tradicionalistička svijest", *Historija i suvremenost. Idejne kontroverze*, Zagreb 1984., 63.